

POVIJESNO MJESTO DEKLARACIJE O IMENU I POLOŽAJU HRVATSKOGA KNJIŽEVNOGA JEZIKA IZ 1967. GODINE¹

Miroslav B r a n d t

Jugoslavenski režim što ga je sazdavala KP Jugoslavije od samog je iskona bio zasnovan na obmanjivanju javnosti o svojim pravim ciljevima. No ta planirana prijevara pomno je sakrivana. Poznato je kako je cijela NOB uporno proglašavana oslobodilačkom borbom koja svim narodima u državi ima donijeti slobudu i ravnopravnost (TITO, u »Proleteru« 16. XII. 1942). S tim perspektivama formiran je i AVNOJ u Bihaću 25/27.XI.1942., pa je i on u svom Proglasu obećavao da će pobjeda NOB biti potpuna samo onda ako svaki od jugoslavenskih naroda »bude svoj na svome«, u »istinskoj i pravnoj demokraciji« (Vojna enciklopedija, sv. VI.str. 373-374).

Suprotno tome, bitni cilj je bio ostvariti monopolnu vlast komunističke partije, diktaturu po Lenjinovu i Staljinovu modelu koja će izgrađivati (irealno i nemoguće) komunističko društvo i izvršiti stapanje nekoć slobodnih naroda u jednu novu etničku cjelinu, na temelju srpskoga supstrata, onako kako je to planirala i kraljevska Jugoslavija, a i KP, u svome predratnom političkom programu. Zbog toga, svaki znanstveni, na činjenicama zasnovani povijesni prikaz razvitka NOB i političke stvarnosti nakon 1945., koji je naša historiografija tek na putu da izgradi, opovrći će ono što se, skrivajući istinu, službeno pisalo o povijesti komunističke Jugoslavije i položaju hrvatskog naroda u njoj.

Tema koja se ovdje obrađuje u povodu 25-te godišnjice objavljivanja »Deklaracije o imenu i položaju hrvatskoga književnog jezika« dio je te drukčije istine, oslobodene od obmanjivanja. Ona je, dakako, zbog toga što je samo dio hrvatske povijesti naših dana, ograničena na jednu posebnu domenu hrvatske borbe za vlastitu samobitnost, a ovdje može biti prikazana samo u sažetku, iako je njezin sadržaj svojim dubljim smislom sadržavao i reprezentirao sveukupnu hrvatsku političku i egzistencijalnu problematiku.

Pri tome valja početi od nekih zbivanja na planu kulture u Jugoslaviji i Hrvatskoj kojima su komunističke vlasti zapravo razotkrivale svoje skrivane projekte o poništenju nacionalnih posebnosti i njihovoj asimilaciji uopćejugoslavenskom amalgamu, dakako na srpskoj unifikatorskoj podlozi. Kod toga je vlast polazila od poznate sociološke i kulturološke spoznaje da

¹ Ovaj tekst napisan je na zamolbu uredništva »Nastava u školi« godine 1992. Ali, tijekom 1993. taj je časopis ukinut, pa se blagonaklonošću uredništva »Radova« neizmijenjen objavljuje ovdje.

će neki narod izgubiti mogućnost svoga održanja ako mu bude oduzeta svijest o vlastitoj prošlosti, o vlastitom jeziku, o svojoj izvornoj, specifičnoj kulturi: književnosti, religiji, likovnim umjetnostima, glazbi, znanosti i filozofiji.

Ako je jugoslavenski komunistički režim želio dokinuti samostalno postojanje hrvatskog naroda i postepeno ga utopiti u srpstvu kao vodećoj i u budućnosti integrativnoj naciji za sve one narode koji su 1918. (prijevarom) ušli u sastav zajedničke države, onda je on morao krenuti upravo tim putem likvidiranja bitnih hrvatskih posebnosti.

Premda u našim javno objavljenim tekstovima na te okolnosti još dosad nije upozoreno (sve do moga intervjua na HTV 28. II. 1992., koje je upozorenje zatim ponovljeno u »Vjesniku« od 17. III. 1992), neosporno je da je komunistička vlast uskoro nakon 1945., pošto je učvrstila svoj režim i s pozornice uklonila svede mokratske političke snage koje su joj mogle smetati, pristupila umjetnom stapanju naših posebnih nacionalnih kultura, sa svrhom da ih utopi u srpstvu. Tako je već 1949. pokrenuto pisanje zajedničke povijesti »naroda Jugoslavije«, a na čelo komisije koja je to trebala ostvariti postavljena je Mitra Mitrović-Đilas, žena Molovana Đilasa i srpski ministar prosvjete. Prva knjiga toga djela objavljena je 1953. i smjesta je postala mjerodavnom za tumačenje povijesti tzv. jugoslavenskih naroda. Zatim je 1954. pokrenuto pisanje zajedničkog pravopisa, i on je objavljen 1960. Iste godine inicirana je izrada zajedničke povijesti književnosti »jugoslavenskih naroda« i zajedničke povijesti umjetnosti »na tlu Jugoslavije« (ostvarena je znatno kasnije). Godine 1961. započeo je rad na zajedničkom Rječniku obiju Matica (srpske i hrvatske) i ujednačavanju stručnih terminologija za pravne, ekonomske, prirodoslovne i medicinske znanosti.

Taj impresivni blik integracija bio je polazištem za kulturno poništenje nacionalnih posebnosti koje je, na poticaj i pod vodstvom KPJ, trebalo, usporedo s privrednim i političkim podjarmljivanjem, ostvariti totalni etnički unitarizam »na tlu Jugoslavije«.

U tom okviru, na jezičkom planu, bitno je značenje imao normativni propis poznat pod nazivom »Novosadski dogovor«.

Istinitu povijest toga važnoga, ishodišnog događaja hrvatska historiografija, zaslijepljena političkim pritiscima, još do danas nije napisala. A ni jezikoslovci joj nisu posvetili dužnu pažnju. Zbog toga postanje toga čina ni ovdje nije moguće pomoću dokumentarnih dokaza ocrtati u pojedinostima.

U Zagrebu se među kulturnim djelatnicima u godini 1954. govorilo da je CK Hrvatske na poticaj beogradskih saveznih vlasti izvršio pritisak na krug zagrebačkih jezikoslovaca i književnika i faktički ih primorao da sa srpskim jezikoslovcima i književnicima utemelje dogovor o zajedničkom srpskom i hrvatskom pravopisu, koji će prethoditi pisanju zajedničkih rječnika iz zajedničke terminologije za sve znanstvene struke.

Na toj osnovi, poslije niza prethodnih susreta, na temelju završnih diskusija koje su vodene 8., 9. i 10. prosinca 1954. u Novom Sadu, formulirani su »Zaključci novosadskog dogovora«, koji nose datum 10. XII. 1954. Potpisale su ga 24 ličnosti iz Beograda, Novog Sada, Sarajeva i Zagreba. Od toga su šestorica bili iz Zagreba, dakle samo četvrtina svih potpisnika, i to: Marin Franičević, književnik, Josip Hamm, jezikoslovac, Mate Hraste, jezikoslovac, Ljudevit Jonke, jezikoslovac, Jure Kaštelan, književnik, a svi su oni danas već pokojni. Živ je još samo književnik Mirko Božić.

Osnovna načela Dogovora utvrđuju da je jezik Hrvata, Srba i Crnogoraca jedan jezik, a i književni im je jezik jedinstven, iako ima dva izgovora, ijekavski i ekavski; no oni su potpuno ravnopravni, kao i oba pisma, koja treba da se podjednako uče u školama. Takav zajednički jezik treba da ima i zajednički pravopis, a i rječnike, književne i stručne (terminološke).

Svakom sprečavanju daljnjeg zblizavanja jezičke prakse »treba odlučno stati na put«.

Donosene Zaključke naknadno su »pozdravila« i supotpisala još 63 zanstvena radnika i književnika, od čega 30-orica iz Hrvatske. Od njih su danas na životu (ako sam dobro upućen) još sedmorica: Josip Barković, Petar Guberina, Joža Horvat, Vjekoslav Kaleb, Ranko Marinković, Vlatko Pavletić i Petar Segedin, pa bi tih (u svemu) osam ličnosti možda mogle za povijest posvjedočiti поблиže okolnosti i uvjete za nastanak Novosadskog dogovora.

Od ličnosti-potpisnika čuo sam (u privatnom razgovoru, 1954, poslije svoga dvogodišnjega boravka u Francuskoj i Engleskoj) oprečne ocjene Dogovora. Lj. Jonke je smatrao da je hrvatskim sudionicima, usprkos strahovitom pritisku Beograda i Partije, uspelo »spasiti ijekavicu«. Beogradski projekt je bio: univerzalno uvođenje ekavice, a za uzvrat odustajanje od ćirilice. Također je prihvaćeno da će se u rječnicima uvijek isticati »zapadna« odnosno »istočna« vokabularna praksa. Radikalno nepovjerenje u Dogovor izrazio je jedino predstojnik katederne za hrvatski jezik u Zagrebu, prof. Stjepan Ivšić. On je uz svoj potpis dodao bilješku da Dogovor usvaja samo uz uvjet ako on u praksi ne bude služio za potiskivanje hrvatske jezične varijante. U službenom izdanju Pravopisa po Novosadskom dogovoru što su ga Matica hrvatska i Matica srpska objavile 1960., ta je napomena prešućena i nije tiskana uz faksimile potpisa. Njezino postojanje preda mnom je potvrdio sam prof. Ivšić, u prisutnosti moga tadašnjega ordinariusa na Filozofskom fakultetu, prof. Miha Barade, u njegovu kabinetu, i ona se na rukopisnim originalima Dogovora sigurno može naći.

Uza svo namjerno prešućivanje Ivšićeve napomene, ona je postala polazištem za dugotrajnu jezikoslovnu borbu koja je kulminirala objavljivanjem Deklaracije 17. III. 1967. Pokazalo se, naime, da su sve instancije velikosrpske partijske vlasti upravo u praksi poduzimale sve da hrvatska jezična varijanta, kako se to tada nazivalo, bude potisnuta i nadvladana, pa da se svijesti sveukupnog stanovništva nametnu sva bitna obilježja srpskoga govora kao državnog jezika. Tako je u vojsci obavezan bio srpski rječnik i izražaj i on je, posebno kod seoske mladeži, školovanjem nedovoljno naoružane da se odupire, za cio život postajao izražajnim medijem. Savezna sredstva javnog saobraćanja (državno novinstvo, TANJUG, državno službeno dopisivanje, savezne odluke i povelje, radio i televizija, jezička praksa na poštama i željeznicama, politika subvencioniranja beogradskih izdavačkih poduzeća, koja su preplavljivala tržište jeftinijim knjigama na srpskom jeziku, posebice onima pučkoga žanra, jezik filmskih žurnala, plakata i titlova, jezik partijskih organizacija i državnog zakonodavstva) sustavno su nametali srpski kao državni jezik, potiskujući svojom premoćnom silom hrvatski jezički izraz u neravnompravan položaj lokalnog narječja koje je imalo iščeznuti.

Svijest o tom zbivanju sve je izraženije prožimala hrvatsku javnost i posebice zabrinjavala krugove hrvatskih jezikoslovaca i pisaca. Kako je lukavi beogradski vlastodržac namijenio upravo Matici hrvatskoj da bude ostvaritelj takve kobne strategije samouništenja (želeći se okoristiti njezinim velikim, stoljetnim ugledom u hrvatskom narodu), Matica je hrvatska, shvativši podle namjere vlastodržaca, uskoro iza 1954. sve više postajala žarište otpora partijskoj politici na planu jezika i sveukupne kulture. Njezini članovi-jezikoslovci vodili su upornu i žestoku borbu na jezikoslovnim kongresima, konferencijama, simpozijima i drugim susretima, u časopisima i drugim publikacijama protiv sve otvorenije velikosrpske agresije na zasebni hrvatski jezik. Matica se, također, kao institucija, odupirala pisanju zajedničkog rječnika i posebnih terminoloških rječnika, koji su imali u znanstvenu praksu uvesti nazivlje, dotad strano Hrvatskoj a svojstveno Srbiji.

Hrvatska historiografija, a ni filologija, nije ni tim zbivanjima još ni danas posvetila dužnu pažnju, pa ni o njima nije moguće dati precizne dokumentarne podatke niti ocrtati dramatičnu dinamiku koja je rasla iz godine u godinu, ususret prijelomnoj godini 1967.

O neposrednom nastanku Deklaracije, u smislu njezina organskog izrastanja iz sustavne borbe hrvatskih kulturnih djelatnika za očuvanje hrvatskoga kulturnog bića, a time i za sam opstanak hrvatskog naroda, pisao sam dosad u više navrata: u »Startu« od 26. V. 1990, str. 25; u »Vjesnikovoj Panorami« od 22. II. 1991; u »Vjesniku« 16. i 17. 1992. te u »Vjesniku« od 13. IV. i 5. V. 1992., pa bih za ovu prigodu ondje iznijeti sadržaj u osnovi sažeo, uz neke dopune.

Neposredna ideja o potrebi da Matica hrvatska načelno definira svoj stav o jezičkom pitanju nikla je u atmosferi sve dublje ogorčenosti prema velikosrpskom nasilništvu u pogledu jezika. Ali, bilo bi pogrešno misliti da je Upravni Odbor Matice Hrvatske bio neko usko-stručno, jezikoslovno tijelo koje je uočavalo samo probleme jezika i pravopisa naprosto kao sredstava za književno izražavanje. Odbor je već 1967. bio sastavljen od jezikoslovaca, pisaca i pjesnika, ali i od povjesničara, povjesničara umjetnosti i kulture, klasičnih filologa, filozofa, prirodoslovaca, pedagoga, ekonomista, muzikologa. On je, kao intelektualni kolektiv, uočavao sveukupnu političku i kulturno-političku problematiku od egzistencijalnog značenja za Hrvatsku i u potpunosti shvaćao da na dnevni red dolaze dileme političkog sustava i njihova bitna alternativa: pravda i sloboda ili podjarmljivanje. Upravni odbor se godine 1967. sastojao od 32 člana; od njih su 25-orica bili članovi SK a samo sedmorica nisu. No tisu ljudi razmišljali o stvarnosti u kojoj su živjeli i većina njih je shvatila da je režim iznevjerio sve nekadašnje nade o slobodi i ravnopravnosti naroda te da je tako postao oprekom deklariranoga programa. Bilo je očito da je ostvarivanje socijalne pravde bilo samo demagoška parola i da je nacionalna ravnopravnost žrtvovana neometanom hegemonizmu i unitarističkom uništavanju naroda. Dubina razočaranja, vjernost istini i biću vlastitog naroda učinila je te ljude radikalnim kritičarima režima i borcima za novu, buduću stvarnost slobode.

Slučajni sticaj okolnosti htio je da je na dan 13.III.1967., u odsutnosti oboljelog predsjednika Ravlića sjednici Upravnog Odbora predsjedao potpisani, u svojstvu Matičina potpredsjednika. Opširna debata sumirala se kao očiglednost da su s velikosrpskim jezikoslovcima nemoguća dogovaranja, jer je njihov neizmjenjivi cilj supremacija nadglasavanjem i političkim nasiljem. Sazrijevala je odlukada se suradnja s Maticom srpskom oko Rječnika zbog takvih okolnosti prekine. Pred tom perspektivom, jedan od odbornika, koji je podržavao novosadska gledišta, postavio je zahtjev da se već jednom jasno kaže što to hrvatska strana zamjera, pa da to svima bude jasno. Činilo mi se da je to dobar povod da se definira načelan stav Matice o sveukupnom problemu jezika, opovrgnu i suzbiju sakrivene namjere Novosadskog dogovora i time pruži oficijelna pomoć jezikoslovaca na svim njihovim stručnim skupovima i u relacijama s Maticom srpskom, pa sam predložio da se formira komisija koja će takav tekst izraditi i predložiti plenumu Upravnog odbora da ga usvoji i proglasi. Taj je prijedlog odmah prihvaćen, pa su u komisiju izabrani: Miroslav Brandt, povjesničar, Radoslav Katičić, jezikoslovac, Tomislav Ladan, književnik, Slavko Pavešić, jezikoslovac i Vlatko Pavletić, povjesničar književnosti. Do danas još nije utvrđeno da li je u komisiji bio i pjesnik Slavko Mihalić, a jezikoslovac Dalibor Brozović nikako nije mogao biti jer nije bio član Upravnog odbora u Zagrebu, nego je živio i djelovao na Fakultetu u Zadru. Stjepan Babić također nije mogao biti (iako je sam to tvrdio) jer uopće nije bio član Upravnog odbora. U komisiji nisu sudjelovali

ni Ljudevit Jonke, jer je i bez toga bio isuviše izložen neprijateljstvima, a ni predsjednik Ravlić, zbog odsutnosti (bolesti).

Tekst Deklaracije komisija je počela pisati odmah sutradan, u predsjedničkom kabinetu Matice hrvatske. Sastavljan je tako da je prve tri četvrtine teksta pisao potpisani glasno izgovarajući što zapisuje. Ostali sudionici dodavali su dopune ili predlagali izmjene. Posljednju četvrtinu grafički je pisao Radoslav Katičić, u biti po diktatu ostalih sudionika.

Svjesni stvarnosti u kojoj žive, sastavljači teksta nastojali su da svoje teze zaštite priznavanjem usvojenih tekovina NOB, pri čemu su pojam socijalizma tumačili kao »pravo svakog čovjeka da živi slobodan od svake podjarmljenosti« i »pravo svakoga naroda na potpuni suverenitet i neograničenu ravnopravnost«. Na temelju tih načela »svaki narod ima pravo čuvati atribute svoga nacionalnog postojanja... i maksimalno razvijati svoje kulturne djelatnosti«. Tekst se zalaže za pravo naroda na vlastito ime svoga jezika i optužuje javne organe vlasti i pripočavanja da se služe Novosadskim dogovorom kako bi hrvatski književni jezik zamijenili srpskim kao državnim jezikom.

Još na prethodnoj sjednici Upravnog odbora dane su komisiji dvije dragocjene sugestije: da se tekstu dade svečani naziv »Deklaracija« i da se njezin budući tekst objavi kao Matičin amandman na Ustav. Bilo je to doba kad su vlasti javno, u tisku, pozivale pojedince i ustanove da podnesu svoje ustavne amandmane i dostavljaju ih vlastima kako bi mogli biti uzimani u obzir. Zbog toga je završni dio teksta formuliran kao ustavni amandmanski prijedlog u 2 točke.

Sutradan po završetku pisanja tekst je podnesen plenumu Upravnog odbora. U njemu se još debatiralo i iznosilo sugestije, a ja sam bilježio sve što se predlagalo. Najzad mi je povjereno da do sutradan redigiram konačni tekst i iznesem ga pred plenum. To sam u tijeku noći uradio, i dogotovljeni tekst je na plenumu bez daljih promjena usvojen. Ali, razmišljajući u tijeku noći o mogućim reakcijama vlasti, došao sam na zamisao da osim Matice predlagачima Deklaracije kao ustavnog amandmana budu i druge znanstvene, jezikoslovne i književne ustanove, kako bi snaga Deklaracije bila neodoljiva. Tako je sjednica Upravnog odbora predvidjela 18 institucija kojima će Deklaracija biti podnesena na usvajanje, pa će zatim biti objavljena u svim novinama.

Budući da je Upravni odbor bio svjestan da je moguća i žestoka reakcija političkih vlasti, potpisivanje Deklaracije u ustanovama izvršeno je kao hitan i povjerljiv posao pri kojemu je trebalo preduhitriti partijske i policijske vlasti kako ne bi još prije objavljivanja teksta pokrenule svoj aparat represije i cijelu akciju onemogućile. Umnoženi primjerci teksta kuvertirani su i provideni Matičinim službenim pečatom, pa je po jedan primjerak povjeravan odbornicima koji su imali otići u ustanove i ondje ishoditi njegovo usvajanje.

Zahvaljujući golemom zalaganju službenika Matičine kancelarije taj je posao zvršen uzorno, pa je potpisani tekst poslan novinskim redakcijama. Kako je sav tadašnji tisak bio najtješnje vezan s partijskim forumima, redakcije su odmah obavijestile CK o tekstu koji su dobile i dostavile ga onamo.

Smjesta je buknuo alarm u CK Hrvatske. Još istoga dana, 16.III., organizacijski je sekretar CK, Duje Katić, telefonski je zaprijetio predsjedniku Ravliću da će Matica biti raspuštena ako Deklaracija ne bude povučena. Dogovoreno je da će Matica odgoditi njezino objavljivanje za 3-4 dana, dok Upravni odbor ne objasni Centralnom komitetu da se radi o zakonito podnesenom ustavnom amandmanu. U tome smislu je predsjednik Ravlić osobno telefonirao uredništvima novina i odgodio objavljivanje. Jedino u »Telegramu« to nije bilo moguće jer se list već nalazio u rotaciji a redakcija je odbila da

na svoj trošak zaustavi tiskanje već gotovog broja. Tako je na dan 17.III.1967. potpuni tekst objavljenu »Telegramu«, a za njim su ga tiskale i sve druge novine.

Valja reći da je tekst Deklaracije još uoči objavljivanja u »Telegramu« jedan od članova Društva književnika otpremio u Beograd. To je urodilo br-zom reakcijom beogradskih književnih krugova, koji su objavili svoj »Predlog za razmišljenja«.

Smjesta po objavljivanju politička je vlast započela nevidenu hajku. Njezin tečaj za prva tri tjedna uglavnom je pouzdano iznesen u »Vjesnikovoj Pano-rami« od 15. veljače 1991, str. 4 i 5. Već 19. ožujka 1967. intonaciju je dao sam« Vjesnik«. Predbacivao je da je Deklaracija »zaplotnjački čin« donesen bez predhodnih konsultacija s političkim faktorima u Republici i neopravdana kritika državnoga sistema. Od ponedjeljka, 20. ožujka »Vjesnik« je objavljivao niz smrtonosnih tekstova Miloša Zanka, koji je bio politički najbliža osoba Vladimira Bakarića. Žankova scrija kulminirala je prijetnjom da predstoji »novo kopanje očiju Srbima«. 22. III. održana je posebna sjednica CK SKH na kojoj je Deklaracija osuđena kao neprijateljski čin »koji je naišao na opravdanu osudu u javnosti«. Zatražena je najstroža odgovornost članova SK koji su u njezinu donošenju sudjelovali ili je potpisali. 23.III. je sjednica Glavnog odbora Socijalističkog saveza Hrvatske definirala da je Deklaracija »upercena protiv bratstva i jedinstva« i kao takva neprijateljski čin. 24.III. započelo je održavanje masovnih mitinga namještenika po ustanovama i tvornicama, koji su, i ne znajući o čemu se radi, donosili osude Deklaracije i njezinih potpisnika. Radništvo »Rade Končara«, »Prvomajske«, »Astre« (obuća), ELKE (električnikablovi), »Janka Gredelja«, »Josipa Kraša« (bonbonijere), slalo je protestne telegrame Centralnom komitetu i tražilo kažnjavanje. Istoga dana Centralni je komitet u svoju zgradu pozvao predstavnike svih ustano-va-potpisnica Deklaracije, iz Zagreba, iz Zadra, pa je pod pritiskom pokušao iznuditi neku izjavu, kojom bi se te ustanove odrekle Deklaracije i ustvrdile da im ju je Matica hrvatska nametnula. Time je Centralni komitet namjera-va-o Maticu osamiti, kako bi onda na nju usmjerio svoj završni, uništavajući udar. Ali predstavnici institucija izdržali su napad, odbili da dezavuiraju Ma-ticu, pa je tom solidarnošću spašeni sam časni čin Deklaracije a i dalji opstanak Matice hrvatske.

Nakon toga bitno važnog neuspjeha Partije, kampanja se dalje nastavljala i razmahivala. Novinstvo je ustajalo u obranu »Narodne armije« od napada što ih na nju usmjerava Matica hrvatska. Održana je sjednica Gradskog komiteta Zagreba koji je zatražio kažnjavanje svih potpisnika i inicijatora Deklaracije. Iz svojih je redova isključio Vlatka Pavletića, predsjednika Društva književnika i glavnog urednika Nakladnog zavoda Matice hrvatske.

U nedjelju, 26. ožujka Deklaraciju je oštro osudio i Tito, za vrijeme svoga boravka u Kosovskoj Mitrovici, a dan kasnije, 27.III još oštrije na velikom mitingu u Prištini. Tvrdio je da je državi potajno udaren nož u leđa, a da je time više svih ogorčen upravo hrvatski narod. Nju jednodušno osuđuje »cijela Jugoslavija«.

U petak, 31.III. održan je u Društvu književnika sastanak partijskog aktiva koji je osudio Deklaraciju kao izrazito politički akt, i tražio njezino odbaci-vanje, a za članove SK koji su je potpisali najteže kazne.

Istoga dana Vladimir Bakarić je u svom govoru u Saboru osudio Deklaraciju kao neprijateljski čin uperen protiv socijalističke revolucije.

Za vrijeme svih tih zbivanja partijske organizacije u ustanovama u kojima su bili namješteni inicijatori i potpisnici Deklaracije vodile su kaznene partij-ske istrage. Na Filozofskom fakultetu kažnjeni su posljednjom opomenom i ukorima 15 članova SK. Ali viši forumi nisu bili zadovoljni oštrinom kazni,

pa je Gradski komitet, po nalogu CK, pooštrio kazne na Filozofskom fakultetu (isključenje za trojicu: M. Brandt, I. Frangeš, Lj. Jonke) i opomenom za ostale. Ti su zaključci objavljeni u tisku 4.IV. Na dan 7.IV. isključeno je još osam jezikoslovaca i književnika po drugim ustanovama, a blaže kazne dobilo je deset drugih kulturnih radnika. I, najzad, 20.IV. je Miroslav Krleža, kao potpisnik, bio primoran dati ostavku na članstvu u SK.

Ovim mjerama nije bila zaključena hajka protiv Deklaracije. Vlasti su znale tko ju je od znanstvenika i pisaca odobravao i potpisao, i svi su oni u javnom životu bili izloženi šikanacijama. Biti potpisnikom Deklaracije a pogotovo članom Upravnog odbora Matice hrvatske ili sastavljačem Deklaracije značilo je biti onemogućen za bilo kakvu, znanstvenu ili književnu afirmaciju u javnom životu. Ali ipak, od svih potpisnika u cijeloj Hrvatskoj ustuknule su samo tri osobe, a mnoge stotine ostale su nepokolebljive, bez obzira na cijenu koju je trebalo platiti, a to je razlog za veliki ponos hrvatskih kulturnih radnika.

Treba istaći da je izvanredno značenje imala činjenica što se ustanove-potpisnice nisu pokobile. Partija ih nije uspjela odvojiti od Matice hrvatske i stoga nije imala snage da uništi 18 najuglednijih znanstvenih institucija, a i sama Matica se uspjela održati. Njezin ugled u narodu porastao je do dotad nedosegnutih visina, ali i njezina svijest o neprijateljstvu komunističkoga velikosrpskog režima dobila je nove, očigledne dokaze. Iz iskustva uspješnosti kolektivnog otpora srbizaciji na planu kulture nikla je zamisao o stvaranju sveopće hrvatske baze za budući totalni otpor agresoru. U tome smislu, Matica hrvatska je u godinama koje su slijedile nakon proljeća 1967. intenzivno poradila na osnivanju svojih pododbora (ogranaka) na tlu cijele Hrvatske i u tome se približila broju od 100. Istovremeno proširen je kriterij za primanje u članstvo Matice na sve kategorije prosvjetnih radnika. Svim tim, Hrvatska je ustajala iz letargije u kojoj ju je držao komunistički režim. Usporedo s Maticinim preporoditeljskim radom na planu kulture i prosvjete, i drugi su faktori ustajali protiv velikosrpskog tlačenja. Posebice je to bilo vidno u oblasti privrednog djelovanja. Bezgranična beogradska eksploatacija hrvatskih poduzeća i tvornica dovodila je privrednike pred nemoguće uvjete, i oni su počeli vršiti sve neodoljiviji pritisak na političko vodstvo Hrvatske da se odupre tiraniji. Pod istovremenim utjecajem kulturnih i privrednih djelatnika, rasla su i unutar Centralnog komiteta shvaćanja da je beogradski velikosrpski hegemonizam neodrživ. Na tim osnovama radalo se »Hrvatsko proljeće« 1971.

Ali, tom prilikom, beogradski je diktatorski režim bio pripremljeniji za radikalni udar. U sporazumu s Brežnjevlevim SSSR-om izvršen je vojno-politički udar na slobodarsku Hrvatsku. Rad Matice hrvatske je bio onemogućen, apolitičko vodstvo, odano slobodi, »čistim računima« i pravednosti u međunacionalnim odnosima brutalno je uklonjeno. Represalije su pogodile više desetaka tisuća javnih radnika (kulturnih, političkih) a desetine najuglednijih ljudi utamničeno je na višegodišnja robljanja.

Za punih 18 godina na Hrvatsku je legao najteži mrak političkog terora. Ali te godine prividne šutnje konačno su u hrvatskom narodu sazdale svijest da je opstanak moguć samo u vlastitoj, samostalnoj, slobodnoj, demokratskoj državi, bez komunizma i velikosrpskog gospodstva. Ta uvjerenja iskazala su se na prvim slobodnim izborima u Jugoslaviji godine 1990. i na svenarodnom referendumu na kojem je 96% birača tražilo političku, državnu samostalnost Hrvatske. Može se reći da je donošenje Deklaracije prvi i temeljni korak na tome putu na kojem se Hrvatska više nikada neće vratiti podjarmljenosti nekom stranom narodu.

UDK 949.75

ISSN 0353-295X

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

R A D O V I

27

U SPOMEN
JOSIPU LUČIĆU

UDK 949.75

ISSN 0353-295X

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

R A D O V I

27

Z A G R E B

1994.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI KOLEGIJ:

Ivo GOLDSTEIN, Dragutin PAVLIČEVIĆ, Mario STRECHA

IZVRŠNI UREDNIK:

Mario STRECHA

PRIPREMA ZA TISAK:

Hrvoje STANČIĆ

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Zagreb, Krčka ul. 1

Časopis izlazi jednom godišnje.

Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti i tehnologije.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu fizičku i tehničku kulturu R Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije R Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.